

Дыскусіі

У кастрычніку - лістападзе 2006 г. на кафедры гісторыі беларускай мовы філалагічнага факультэта БДУ з мэтай вывучэння тэарэтычных і практычных праблем даследавання беларуска-рускага моўнага кантакту ў штодзённым маўленні стажыраваўся прафесар кафедры славянскага мовазнаўства Альдэнбургскага ўніверсітэта (Германія), старшыня Камісіі па моўных кантактах пры Міжнародным камітэце славістаў Герд Генчэль.

Г. Генчэль - славіст з шырокім колам інтарэсаў. Аўтар прац «Vokalperzeption und Natürliche Phonologie. Eine kontrastive Untersuchung zum Deutschen und Polnischen» (Мюнхен, 1986), «Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Teschener Dialekt des Polnischen» (Альдэнбург, 2003; сумесна з Т. Менцэлем), «Ukladальнік навуковых зборнікаў «Kultur- und Sprachkontakte im Polnischen. Festschrift für A. de Vincenz anlässlich seines 65. Geburtstages» (Мюнхен, 1987; сумесна з Г. Інайхенам і А. Полем), «Studies in Polish morphology and syntax - synchronic and diachronic problems» (Мюнхен, 1993; сумесна з Р. Ляскоўскім), «Über Muttersprachen und Vaterländer. Zur Entwicklung von Standardsprachen und Nationen in Europa» (Франкфурт-на-Майне, 1997), «Funktionswörter im Polnischen» (Альдэнбург, 1998; сумесна з М. Грахоўскім), «Variierende Markierung von Nominalgruppen in Sprachen unterschiedlichen Typs. Beiträge zu einem internationalen Symposium im März 1999 in Oldenburg» (Альдэнбург, 2000; сумесна з В. Бэдэрам) і інш. Заснавальнік і рэдактар (сумесна з Р. Грубелем) выдавецкай серыі «Studia Slavica Oldenburgensia» (выдаецца з 1998 г., выйшлі 13 т.). Член рэдакцыйнай калегіі часопісаў «Zeitschrift für Slavistik», «Studies in Polish Linguistics» і «Cassubia Slavica»; нар.: <http://www.uni-oldenburg.de/slavistik/6815.html>.

Падчас стажыроўкі прафесар Г. Генчэль наведаў практычныя заняткі па беларускай мове, выступіў з дакладамі і лекцыямі перад выкладчыкамі і студэнтамі філалагічнага факультэта. 17 лістапада 2006 г. на пленарным пасяджэнні канферэнцыі «Мова - Літаратура - Культура (да 80-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна)» нямецкі навуковец прачытаў даклад, які пакладзены ў аснову публікацыі, прапанаванай чытачам часопіса «Веснік БДУ».

Работу ў галіне вывучэння змешанага беларуска-рускага маўлення прафесар Г. Генчэль праводзіць сумесна з малодшым навуковым супрацоўнікам кафедры славянскага мовазнаўства Альдэнбургскага ўніверсітэта Святланай Тэш.

С.М. Запрудскі,

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры
гісторыі беларускай мовы

Г. ГЕНЧЭЛЬ, С. ТЭШ

**ТРАСЯНКА: У ЯКОЙ СТУПЕНІ ЯНА
«РУСКАЯ», «БЕЛАРУСКАЯ» АБО «АГУЛЬНАЯ»?
(На матэрыяле маўленчай практыкі адной сям'і)**

Представлены первые примерные результаты пилотного исследования трасянки (в качестве подготовки более обширного проекта), которое основывается на записанных разговорах в кругу одной семьи. Результатам предшествует дискуссия о теоретических и методологических аспектах и проблемах, которые необходимо учитывать при анализе белорусского, русского или общего характера трасянки.

The article presents some initial results of a pilot study on Trasyanka (introducing a bigger project) which were elicited on the basis of family conversations. These results are preceded by a discussion of theoretical and methodological issues and problems which have to be taken into account when addressing the question of Trasyanka's Belarusian or Russian or «unspecific-common» character.

1. Уводзіны

Феномен «трасянкi» ў Беларусі з'яўляецца хутчэй прадметам палітычных дыскусій, чым навуковых даследаванняў. Тым не менш яна цалкам беларускай лінгвістыкай не ігнаруецца (гл. Цыхун 2000; Tsykhun 2006; Мечковская 2002, [1994] 2003, 2005). Нягледзячы на тое, што на трасянцы размаўляюць мільёны, не хапае даследаванняў, заснаваных на рэпрэзентатыўных эмпірычных дадзеных. Гэта можна растлумачыць толькі эмацыянальна-негатыўнай канатацыяй трасянкi ў складаным беларускім моўным ландшафце. Для беларускай інтэлігенцыі характэрна палярызацыя, якая заключаецца ў падзеле на колы з беларускай і рускай моўнай арыентацыяй, і трасянка (як правіла)

з'яўляецца для гэтых колаў каменем сутыкнення (параўн.: Слобада 2005). Таму не дзіўна, што спробы апісання трасянкі на аснове больш шырокіх эмпірычных дадзеных робяцца хутчэй за мяжой. У заходнееўрапейскай лінгвістыцы такія феномены, як беларуская трасянка і ўкраінскі суржык, выклікаюць вялікую цікавасць, і не толькі ў славістаў. З'явы змешвання моў актыўна абмяркоўваюцца ў рамках тэарэтычнай «кантактна-лінгвістычнай» дыскусіі аб змешванні моў, якая прадстаўлена ў розных працах (гл. Muysken 2000; The mixed language... 2003; Dialect change... 2005). Дадзены артыкул з'яўляецца папярэднім даследаваннем да праекта па трасянцы, запланаванага альдэнбургскай славістыкай, і працягам тэзісаў, прадстаўленых у нашым артыкуле (гл. Hentschel, Tesch 2006). **2. Альдэнбургскі праект па трасянцы**

2.1. Пілотная фаза. Праведзенае даследаванне носіць пілотны характар і служыць падрыхтоўцы будучага вялікага даследчага праекта. Да гэтага часу мы змаглі скласці невялікі корпус сямейных размоў, запісаных у адной сям'і ў Баранавічах. Пакуль ёсць 29 затранскрыбаваных дыялогаў, якія ўключаюць амаль 3000 выказванняў, што складаюцца ў сярэднім з пяці словаформ. Гэта значыць, што корпус засноўваецца амаль на 16 000 словаформаў.

Удзельнікі запісаных гутарак - члены адной сям'і, а таксама іх блізкія сябры. Усіх інфармантаў можна падзяліць на дзве асноўныя групы: пакаленне бацькоў, з аднаго боку, і пакаленне дзяцей - з другога. Першая група - гэта прадстаўнікі мігрантаў, якія ў 60-я гг. пераехалі з вёскі ў горад, людзі ва ўзросце 50-60 гадоў. Як вядома, гэта пакаленне ў значнай ступені ўяўляе сабою «вынаходнікаў» трасянікі. Другую групу складаюць іх дзеці, якім сёння каля трыццаці гадоў.

Акрамя таго, сярод інфармантаў ёсць і прадстаўнік трэцяга, дакладней «нулявога» пакалення. Гэта бабуля, якая не з'яўляецца носьбітам трасянкі, а гаворыць на мясцовай беларускай мове. Але ўсё ж такі пэўныя сляды трасянікі можна заўважыць і ў мове гэтай жанчыны, якой 80 гадоў.

2.2. Аб методыцы. Падчас пілотнай фазы паўсталі некаторыя аснова-творныя метадалагічныя пытанні. Цэнтральным на пачатковым этапе з'яўляецца марфалагічны аналіз матэрыялаў, якія знаходзяцца ў электроннай базе дадзеных. Кожная асобная словаформа была падзелена на састаўныя часткі, гэта значыць на марфемы. Кожная словаформа аналізавалася па вызначаных граматычных прыкметах: склону, роду, ліку ў назойнікаў, часу, роду, ліку, асобы і ладу ў дзеясловаў і г. д.

Другім галоўным кампанентам праведзенага аналізу - акрамя марфалагічнай характарыстыкі ўсіх словаформ - з'яўляецца аналіз паходжання марфем і словаформ. Тут маецца на ўвазе не гістарычная этымалогія, асінхроннае паходжанне. Калі трасянка складаецца з беларускіх і рускіх элементаў і структур, неабходна, на наш погляд, вызначыць, наколькі яна з'яўляецца беларускай, а наколькі - рускай. Ставілася мэта высветліць, ці можна назваць адну з кантактных моў асноўнай мовай трасянкі па структуры, з аднаго боку, і па колькасных дадзеных - з другога. Зрабіць такі аналіз магчыма толькі на аснове апрацаванага корпуса. Для кожнай словаформы і нават для кожнай марфемы дадзенага корпуса неабходна вызначыць, ці можна назваць яе беларускай або рускай. Але, калі мы маем справу з мовамі, блізкімі па паходжанні і структурах, вельмі часта прыходзіцца называць элементы або структуры змешанага маўлення агульнымі.

У адрозненне ад іншых кантактных сітуацый у канкрэтнай сітуацыі блізкароднасных і па сваёй структуры вельмі падобных моў неабходна вырашыць, што рабіць з гэтымі агульнымі элементамі. Без гэтага пры апісанні трасянкі па розных мадэлях пераключэння кодаў (гл. Muysken 2000) немагчыма вызначыць месца гэтага пераключэння. У дадзеным выпадку мы кіруемся двума прынцыпамі. Першы - «прынцып ігнаравання агульных элементаў пры вызначэнні паходжання складаных моўных знакаў» - прадугледжвае наступныя падыходы.

Марфемы з'яўляюцца простымі моўнымі знакамі, якія можна ацаніць так: беларуская, руская, агульная. Словаформа - гэта ўжо складаны моўны знак. Прывядзём магчымую класіфікацыю словаформ: (1) беларуская, калі яна складаецца выключна з беларускіх марфем, а таксама (і мы гэта падкрэсліваем), калі яна складаецца з беларускіх і агульных марфем; (2) руская, калі яе складаюць альбо выключна рускія, альбо рускія і агульныя марфемы; (3) словаформа лічыцца агульнай, калі яна складаецца толькі з агульных марфем; (4) словаформа, у склад якой уваходзяць і беларускія, і рускія (а магчыма, і агульныя марфемы), класіфікуецца як гібрыдная словаформа. Існуе яшчэ асобны, пяты варыянт - тып словаформ складаецца, як і трэці, выключна з агульных марфем, але ён адрозніваецца ад трэцяга тым, што спалучэнне гэтых марфем у дадзеным значэнні сустракаецца толькі ў адной з дзвюх моў. Так, напрыклад, беларуская словаформа *жонка* як нейтральны адпаведнік рускай лексемы *жена* ў цэлым вызначаецца як беларускі элемент. Усе тры марфемы словаформы *жонка* агульныя (г. зн. корань *жон-*, суфікс *-к-* і флексія *-а*). Але іх спалучэнне як нейтральнае выражэнне значэння 'жонка' без гутарковай канатацыі - спецыфічна беларуская з'ява. Гэта таксама рускае *подсолнух* складаецца з трох агульных марфем *под-*, *-солн-*, *-ух*, але іх спалучэнне спецыфічна рускае. Такія прыклады трапляюць альбо ў клас беларускіх, альбо ў клас рускіх словаформ.

Прынцып ігнаравання агульных элементаў прымяняецца таксама і да сказаў, дакладней, выказванняў. Аснову ацэнкі ў дадзеным выпадку складаюць словаформы. Толькі пяты варыянт тут не прадугледжваецца, таму што сказы, у адрозненне ад словаформ, з'яўляюцца няўстойлівымі спалучэннямі. Такім чынам, і сказы трапляюць у адзін з чатырох класаў; яны могуць быць беларускімі, рускімі, агульнымі і, вядома, змешанымі. Такая класіфікацыя важная, каб пазней паспрабаваць апісаць трасянку, выкарыстоўваючы мадэлі пераключэння кодаў. Як вядома, варта адрозніваць пераключэнне кодаў унутры сказаў ад іх пераключэння паміж сказамі.

Звернем увагу на яшчэ адзін момант, мабыць, самы важны пры вызначэнні паходжання, а менавіта: якія моўныя асаблівасці варта ўлічваць пры вызначэнні марфемы, словаформы і гэтак далей як беларускай, рускай або агульнай. Тут мы выкарыстаем «прынцып ігнаравання фанетыкі» - не будзем улічваць фанетычныя асаблівасці пры вызначэнні дадзенай марфемы або словаформы як беларускай або рускай. Такі падыход з'яўляецца ўмоўным, мэта якога - размежаванне трасянку і беларускага акцэнта ў рускай мове, гэта значыць адрозненне інтэрферэнцыі на ўзроўні фанетыкі і фаналогіі, з аднаго боку, і на больш глыбокіх узроўнях - з другога. Аб фанетыцы сабранага матэрыялу можна сказаць толькі тое, што яна носіць пераважна беларускі характар. Гэта значыць, што мы не прымаем да ўвагі наступныя фанетычныя асаблівасці той або іншай мовы: а) бел. яканне і рус. (і дыял. бел.) іканне (еканне), б) бел. цеканне/дзеканне і рус. палатальныя [т'], [д'], в) бел. выключна непалатальны [р] і рус. апазіцыя [р'] - [р], г) бел. фрыкатыўнае [у] і рус. выбухное [г], д) бел. непалатальныя [ч], [шч] і рус. палатальныя адпаведнікі.

З гукавых адрозненняў на дадзеным этапе мы ўлічваем толькі тыя, якія датычацца марфаналагічнага ўзроўню. Напрыклад, словаформу дзеяслова *быць/быть* у другой асобе адзіночнага ліку будучага часу мы вызначаем як агульную словаформу незалежна ад таго, ці была яна вымаўлена *будзеш* або *будеши*, таму што гэта заканамернае фанетычнае адрозненне паміж беларускай і рускай мовай. Словаформа таго ж дзеяслова ў форме таго ж часу і ліку, але трэцяй асобы - *будзе* (незалежна ад таго, ці вымаўлена яна «правільна» або «па-руску» *буде*) вызначаецца як спецыфічна беларуская словаформа, а *будет* (незалежна ад таго, ці вымаўлена яна «правільна» або «па-беларуску» *будзет*) вызначаецца як спецыфічна руская. Прычынай такой кваліфікацыі служыць адсутнасць гук [т] у канчатку беларускай слова-

формы, якую нельга апісаць як заканамернае фанетычнае адрозненне паміж дзвюма мовамі. У дадзеным выпадку мы маем справу з феноменам марфаналагічнай рэпрэзентацыі рускага канчатка, з аднаго боку, і беларускага - з другога. Падобную сітуацыю мы назіраем у адносінах паміж рус. *живут* і бел. *жывуць*. Дадзеная міжмоўная апазіцыя засноўваецца на кантрасце рус. [т] - бел. [ц']. Адрозненне тут не такое відавочнае як папярэдняе, гэта значыць рус. [т] - бел. 0, але таксама носіць марфаналагічны характар. Рэгулярным фаналагічным і фанетычным адпаведнікам для бел. [ц'] было б рус. палатальнае [т'], а не непалатальнае [т].

2.3. Папярэдня вынікі. Асноўным пытаннем з'яўляецца наступнае: у якой меры трасянка носіць беларускі характар і ў якой меры рускі? Ніжэй прадстаўлены шэраг колькасных вынікаў, атрыманых у адпаведнасці з вышэй-апісанымі прынцыпамі, а таксама спробы іх інтэрпрэтацыі.

2.3.1. Доля спецыфічна беларускіх, спецыфічна рускіх, агульных і гібрыдных словаформ. Паводле апісаных прынцыпаў, палова з 15 890 словаформ (па частотнасці ўжывання) класіфікуецца як «агульныя» словаформы. Другую палову складаюць спецыфічныя: рускія або беларускія словаформы, пры гэтым рускія словаформы (28 %) у пэўнай ступені пераважаюць над беларускімі (21 %). Адзначым цікавы факт - у сабраных матэрыялах назіраецца зусім нязначная колькасць гібрыдных словаформ: толькі адзін працэнт з амаль 16 000 словаформ, што сведчыць пра здольнасць нашых інфармантаў адрозніць спецыфічна беларускія марфемы ад спецыфічна рускіх і пазбегнуць гібрыдных спалучэнняў. Прадказаць тое, што будзе ў маўленні носьбіта трасянка, прынамсі, у межах словаформы, досыць лёгка, але толькі калі карань словаформы з'яўляецца спецыфічна беларускім або спецыфічна рускім. Падобная з'ява назіраецца ў кантэксце чыста беларускіх прыназоўнікаў як, напрыклад, *дзеля, каля* або чыста рускіх прыназоўнікаў як, напрыклад, *кроме, между, через*. У адпаведных прыназоўнікавых трупях альбо вельмі рэдка, альбо наогул не назіраюцца лексемы з іншай мовы.

2.3.2. Гібрыдныя словаформы. Сярод гібрыдаў значна пераважаюць (96 % з 122 прыкладаў) спалучэнні з рускага караня і беларускага канчатка або суфікса: *бальшы, (на) крыльцы, панравілася, прыглашае, утачняюць* і да т. п. Спалучэнні з беларускага караня і рускага канчатка вельмі рэдкія (4 %): *сённяшніе, якіе*. Гэта першая прыкмета таго, што граматычныя, формаўтваральныя марфемы ў трасянцы хутчэй маюць беларускае паходжанне, а лексічныя, гэта значыць карані, больш падпадаюць пад рускі ўплыў. Такое становішча адпавядае і меркаванню прафесара Г.А. Цыхуна, які ў размове з адным з аўтараў выказаў такую думку: «У трасянцы не існуе правіл, але назіраюцца агульныя заканамернасці запазычвання».

2.3.3. Доля беларускіх, рускіх і агульных марфем у словаформах назоўнікаў, прыметнікаў і дзеясловаў. Калі лічыць трасянку варыянтам беларускай мовы, які ў большай ступені запазычвае рускія марфемы, то можна канстатаваць, што гэта значна часцей каранёвыя марфемы, чым формаўтваральныя.

Табліца 1

Кваліфікацыя марфем як «рускіх», «беларускіх» або «агульных»

Марфема	бел., %	рус., %	агульн., %	колькасць марфем
Карань	5	19	76	6187
Флексія	13	8	79	5203

Калі сярод «лексічных» марфем (напрыклад, сярод каранёў назоўнікаў і прыметнікаў, а таксама дзеясловаў) пераважае рускі элемент над беларускім, то сярод флексій (граматычных марфем) - беларускі элемент над рускім. Аднак і ў першым, і ў другім выпадку пераважаюць агульныя элементы. У нашых матэрыялах назіраюцца яшчэ і іншыя ўказанні на наяўнасць агульных заканамернасцей запазычвання: доля рускіх запазычанняў у назоўнікаў вышэйшая, чым у дзеясловаў і г. д.

2.3.4. Доля беларускіх, рускіх, агульных і гібрыдных словаформ у прадстаўнікоў розных пакаленняў. На аснове колькасных суадносін словаформ рознага паходжання («паходжання» ў вышэйпрадстаўленым значэнні) назіраюцца таксама цікавыя адрозненні паміж пакаленнямі. Параўнаем дадзеныя трох «цэнтральных» інфармантак пілотнага этапу работ:

Табліца 2

Наяўнасць марфем рознага тыпу ў залежнасці ад узросту інфармантаў

Інфармантка	бел., %	рус., %	агульн., %	гібр., %	колькасць словаформ
бабуля	43	7	48	2	311
маці	23	25	51	1	6231
дачка	15	35	50	0	3674

Першае цікавае назіранне наступнае: доля агульных словаформ ва ўсіх трох інфармантак аднолькавая і складае прыкладна палову ўсіх словаформ. Мяркуецца, што гэта адпавядае агульнаму аб'ёму супадзення беларускіх і рускіх словаформ. Адзначым другі важны момант: доля беларускіх словаформ прыкметна змяняецца ў залежнасці ад пакалення: у бабулі моцна пераважаюць беларускія словаформы над рускімі, у маці мы назіраем раўнавагу беларускіх і рускіх словаформ, у дачкі рускія словаформы пераважаюць над беларускімі. Прыведзеныя факты дазваляюць інтэрпрэтаваць трасянку гэтай сям'і як паступовы пераход з беларускай мовы на рускую.

2.3.5. Узровень сказа (выказвання). Я.В. Галаўко, вядомы прадстаўнік кантактнай лінгвістыкі, бачыць у трасянцы і суржыку феномены пераключэння кодаў (гл. Головкин 2001). У нашым артыкуле (гл. Hentschel, Tesch 2006) мы паказалі развіццё трасяні ў кірунку «змешвання кодаў» (language-mixing) у разуменні П. Аўэра (гл. Auer 1998). Прыкладзём некаторыя лічбы. Больш як адна трэць усіх сказаў (37 %) уяўляе сабой «змешаныя» сказы: яны ўключаюць як спецыфічна беларускія словаформы, так і спецыфічна рускія (у большасці выпадкаў і агульныя). Гэтыя выказванні трэба даследаваць з пункту гледжання мадэляў пераключэння кодаў, прычым пераключэння ўнутры сказа. Аднак у большасці выпадкаў мы маем справу з пераключэннем кодаў паміж сказамі. Сустрэкаюцца і сказы, якія складаюцца выключна з агульных словаформ. Іх можна назваць агульнымі сказамі, магчымымі - мяркуючы па іх марфемным складзе - у абедзвюх кантактных мовах. Яны складаюць 10 % ад усіх сказаў, у той час як беларускіх сказаў у два разы больш (20 %), а рускіх - у тры разы больш (33 %). Але варта зазначыць, што агульныя сказы не абавязкова павінны моцна адрознівацца ад беларускіх, з аднаго боку, і рускіх - з другога. Таму што сказы, у якіх ёсць хоць бы адзіная бела-руская або руская словаформа (або нават марфема) і дзесяць агульных словаформ, з'яўляюцца паводле нашага азначэння адпаведна беларускімі або рускімі. Тое ж становішча склалася і з гібрыднымі сказамі - такімі, у склад якіх уваходзіць хоць бы адна беларуская і адна руская словаформа і дзесяць агульных. Іншымі словамі, тут мы маем справу з трохвектарным кантынуумам.

Паступовыя адрозненні і падабенствы паміж выказваннямі ў размовах на «трэсянцы»

У цэнтры знаходзяцца стопрацэнтныя агульныя сказы, у канцы першага вектара - «максімальна» беларускія сказы, у канцы другога - «максімальна» рускія сказы, у канцы трэцяга - «максімальна» гібрыдныя сказы. Унутры

гібрыдных сказаў мы зноў маем справу з кантынуумам. Тут могуць пераважаць альбо беларускія, альбо рускія словаформы, або іх суадносіны могуць быць ураўнаважаныя.

2.3.6. Формаўтваральная марфалогія. Як вядома, спражэнне дзеясловаў у цяперашнім часе ў беларускай і рускай мовах адрозніваецца адно ад аднаго канчаткам трэцяй асобы адзіночнага і множнага ліку: адз. лік бел. -е / -а / -э - рус. -ет; бел. -іць / -ыць - рус. -ит; бел. -сць - рус. -ст (-сть); мн. лік бел. -юць - рус. -ют; бел. -яць - рус. -ят.

Табліца 3

Наяўнасць «беларускіх» або «рускіх» флексій у формах розных лікаў

Лік	бел., %	рус., %	колькасць флексій
Адзіночны	74	26	337
Множны	50	50	117

Цікава тое, што колькасныя суадносіны беларускіх і рускіх флексій у адзіночным і множным ліку рэзка адрозніваюцца: у адзіночным ліку гэтыя суадносіны складаюць тры да аднаго на карысць беларускіх флексій; у множным ліку назіраецца раўнавага.

Падобная з'ява сустракаецца і ў скланенні прыметнікаў у адзіночным ліку. Фармальныя адрозненні ў флексіях датычацца перш за ўсё назоўнага склону (бел. -ы/-і, рус. -ий/-ій/-ой), роднага склону бел. [VүV] рус. [VvV], а таксама вінавальнага, які, як вядома, супадае альбо з назоўным, альбо з родным, і, нарэшце, меснага (бел. -ым/-ім, рус. -ом/-ем). Паказальныя ў сувязі з гэтым тры наступныя факты:

Табліца 4

Наяўнасць «беларускіх» або «рускіх» флексій у формах розных склонаў

Склон	бел., %	рус., %	колькасць флексій
Наз.	67	33	97
Род., дав., він., тв.	49	51	61
Месн.	23	77	48

(а) у назоўным склоне беларускія флексіі пераважаюць над рускімі, іх суадносіны - два да аднаго, (б) у родным і вінавальным склонах назіраецца колькасная раўнавага, (в) у месным склоне відавочна пераважаюць рускія флексіі над беларускімі, іх суадносіны - чатыры да аднаго. Можна дапусціць наступную інтэрпрэтацыю. У так званых немаркіраваных выпадках, гэта значыць у адзіночным ліку спражэння дзеясловаў і ў назоўным склоне скланення прыметнікаў, беларускія флексіі захоўваюцца значна лепш, чым у маркіраваных. Гэта праява агульнай заканамернасці ўнутрысістэмнага моўнага змянення. У маркіраваных граматычных канстэляцыях граматычныя змены адбываюцца хутчэй. Відавочная перавага рускіх канчаткаў у прыметнікаў мужчынскага роду ў месным склоне можа быць абгрунтавана іншай заканамернасцю ўнутрысістэмнага развіцця. Ужыванне рускай флексіі прыводзіць да ўхілення ад аманіміі з творным склонам, гэта значыць скланенне прыметніка па схеме фармальнай дыферэнцыяцыі набліжаецца да ўзору скланення назоўнікаў. Такім чынам, у трасянцы дзейнічаюць і заканамернасці ўнутрысістэмнага змянення мовы.

3. Заключэнне

Галоўнай мэтай артыкула было паказаць, якога роду даследаванні плануе правесці альдэнбургская славістыка ў галіне беларуска-рускіх моўных кантактаў. Вядома, на будучых этапах работ плануецца ўлічваць і фанетыку, і фаналогію, і сінтаксіс, і лексікалогію. Акрамя таго, далей будзе прааналізаваны ўплыў такіх фактараў, як тэма размоў, склад суразмоўцаў і г. д. Але можна ўжо цяпер зрабіць наступную асцярожную выснову: трасянка не з'яўляецца аднастайнай з'явай, таксама як і тыя, хто размаўляюць на трасянцы,

сёння ўжо не ўяўляюць сабой аднастайную грамадскую труп. У маўленні на трасяняцы назіраюцца розныя заканамернасці дынамічнага развіцця мовы: як, напрыклад, заканамернасці запазычвання, унутрымоўнага развіцця, паступовага пераходу з адной мовы на другую, заканамернасці, тыповыя для вывучэння замежнай мовы і г. д.

ЛІТАРАТУРА

Головки Е.В. Переключение кодов или новый код? // Труды факультета этнологии Европейского университета. СПб., 2001. Вып. 1. С. 298-317.

Мечковская Н.Б. Языковая ситуация в Беларуси: Этические коллизии двуязычия [1994] // Мечковская Н.Б. Белорусский язык: Социолингвистические очерки. Мюнхен, 2003. С. 21-46.

Мечковская Н.Б. Белорусская трасянка и украинский суржик: суррогаты этнического субстандарта в их отношениях к массовой культуре и литературным языкам // Проблемы зіставноТ семантики. Вип. 7. Збірник наукових статей. Київ, 2005. С. 109-115.

Мечковская Н.Б. Язык в роли идеологии: национально-символические функции языка в белорусской языковой ситуации // Möglichkeiten und Grenzen der Standardisierung slavischer Schriftsprachen in der Gegenwart. Gutschmidt K. (Hrsg.). Dresden, 2002. S. 124-141.

Слобада М. Катэгорыі «трасянка» і «ceskoslovenstina» як дыскурсіўныя аб'екты: іх паходжанне і ўжыванне ў сучасных беларуска-расейскім і славацка-чэшскім дыскурсах. Даклад на IV міжнародным кангрэсе беларусістаў. Мн., чэрвень 2005 (у друку).

Цыхун Г. Крэалізаваны прадукт. Трасянка як аб'ект лінгвістычнага даследавання// Arche. 2000. Вып. 6. С. 51-58.

Auer P. From code-switching via language mixing to fused lects: Toward a dynamic typology of bilingual speech / Interaction and Linguistic Structures. Freiburg, 1998. Iss. 6.

Dialect change: convergence and divergence in European languages. Auer P., Hinskens F., Kerswill P. (eds.). Cambridge, 2005.

Hentschel G., Tesch S. Trasyanka: Eine Fallstudie zur Sprachmischung in Weißrussland// Stern D., Voss C. (eds.). Marginal Linguistic Identities. Studies in Slavic Contact and Borderland Varieties. Wiesbaden, 2006. S. 213-243.

Muysken P. Bilingual Speech. Cambridge, 2000.

The mixed language debate. Matras Y., Bakker P. (eds.). Berlin, 2003.

Tsykhun H. The Linguistic Situation and Mixed Language Forms in Belarus // Barbara Törnquist-Plewa. History, Language and Society in the Borderlands of Europe. Ukraine and Belarus in Focus. Sekel Bokförlag, 2006. P. 61-75.

Паступіў у рэдакцыю 26.01.07.

Герд Генцэль - прафесар кафедры славянскага мовазнаўства Альдэнбургскага ўніверсітэта (Германія), старшыня Камісіі па моўных кантактах пры Міжнародным камітэце славістаў.

Святлана Тэш - малодшы навуковы супрацоўнік кафедры славянскага мовазнаўства Альдэнбургскага ўніверсітэта (Германія).